

Birgitta Odén

ÄRA, MINNE OCH VETENSKAPSTEORI

1

År 1971 publicerade litteraturhistorikern Rolf Arvidsson en rikligt dokumenterad och intresseväckande studie i Scandia över det s.k. källkritiska genombrottet i svensk historieforskning: Lauritz Weibulls publicering av *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000* (1911). Arbetet bygger på en omfattande genomgång av ett nytt källmaterial. Författaren visar en på primärkällor baserad förtrogenhet med det forskningsmässiga klimatet i Lund vid sekelskiftet. Han demonstrerar också prov på orientering om den internationella forskningsmiljön vid samma tidpunkt och speciellt då den litteraturhistoriska forskningens utveckling. Därtill kommer, att den språkliga formen är klar och elegant. Som ett specimen, utarbetat på knapp fritid, är det ett imponerande arbete.

Rolf Arvidsson utnyttjar i sin undersökning på ett intressant sätt den komparativa litteraturforskningens målsättning och metoder på en historiografisk frågeställning. Studien visar följaktligen en stark koncentrerings på frågor om ”beroende” och ”påverkan” och bevisföringen sker i termer av lärjungeskap och litterär likhet.¹ Emellertid förefaller det mig som om Arvidsson alltför litet beaktat beroendeforskningens metodologiska problem.² Inte heller har han sökt uppnå det komparativa studiets djupdimension — gemensamhet i vetenskapssyn och historieuppfattning — utan han har främst argumenterat kring frågor om lån och påverkningar.³

All historisk forskning vilar — enkelt uttryckt — på två fundament: kritisk bearbetning av källmaterialet för att fastställa fakta och tolkning av fakta genom erfarenhet. Detta metodiska hantverksarbete är sedan infogat i själva forsknings-

¹ Genrens teoretiker är *P. van Tieghem*, *La littérature comparée*, 1931, och dess mest kände svenske representant Albert Nilsson. Se härom *H. Elovson*, Albert Nilsson som komparatist. Scandia, 1941.

² En precisering av svagheter har gjorts av *L. Lönnroth*, *Litteraturforskningens dilemma* 1961.

³ Det är intressant att notera, att Albert Nilsson om arbetsmetoden med parallellcitat och verbala reminiscenser uttryckligen säger, att en hetsjakt efter sådana kan i och för sig bara äga kuriositetsintresse. Citerat efter *C. Fehrman*, *Forskning i förvandling*. 1972.

processen på ett sätt, som brukar beskrivas som en spiral från hypotes till slutsats. För den kritiska bearbetningen finns metodiska spelregler, accepterade inom ämnet. Mänsklig erfarenhet anses manifesteras sig genom det sunda förnuftets bud. Däremot anses det inte nödvändigt inom humanistiska discipliner att vädja till "lagar", regelbundenheter, allmängiltiga beteenden etc. för att styrka erfarenhets-elementet i argumenteringen.⁴

Det vetenskapliga ställningstagandet till slutsatser, som vilar på fastställda fakta och erfarenhetsförankrad tolkning, sker genom den inomvetenskapliga diskussionen. Argumenteringens hållbarhet avgörs därför i sista hand av arbetets förmåga att övertyga forskare inom ämnet.

Rolf Arvidssons studie har redan hunnit bedömas. Curt Weibull har granskat argumenteringens källkritiska hållfasthet och har i ganska lättsamma formuleringar uttalat, att han *inte* är övertygad (Scandia, 1972). Hans egna argument för en motsatt ståndpunkt är dock inte helt övertygande och vilar tyvärr alltför mycket på egna hågkomster.

Men också andra reaktioner har utlöst. Ett antal prominenta och särskilt utvalda forskare har inviterats att i tidskriften *Mediæval Scandinavia* (1972) uttala sig om Arvidssons arbete. Sju forskare har förklarat sig vara övertygade, en har icke varit övertygad (Lucien Musset). I dessa uttalanden förekommer inga nya argument utom i ett fall — Hugo Yrwing's omsorgsfullt genomförda studie över Edwin Jessens produktion, till vilken det finns anledning att återkomma. Rolf Arvidsson har haft tillfälle att kommentera uppsatssamlingen och finner, att hans tes vunnit allmänt bifall: Lauritz Weibull var ren litteraturhistoriker.

Slutligen har Arvidsson bemött Curt Weibull i ett inlägg i detta nummer av *Scandia*, där tonläget är betydligt mer temperamentsfullt än i den balanserade öppningsartikeln och där ett par nya argument tillförs diskussionen. Huvudtesen är, att Curt Weibulls artikel är tendentiöst förvriden.

Debatten hotar uppenbarligen att gå över i sedvanligt ställningskrig från låsta positioner. Enligt min uppfattning vore detta olyckligt, eftersom det ämne Arvidsson valt att behandla är alltför viktigt för att gå de klassiska stridsfrågornas öde till mötes — att bli ointressant som en följd av samtliga parter totala utmattning, i första hand läsarnas.

Jag avser inte med detta inlägg i debatten att försöka spela rollen av en oväldig domare, som uttalar sig om vem som har rätt eller fel i de kontroversiella punkterna. Min målsättning är i stället att försöka formulera en forskningsstrategi, som skulle kunna föra det omdiskuterade problemet ut ur den återvändsgränd, där det olyckligtvis hamnat.

⁴ De metodiska spelregler, som för närvarande gäller för ämnet historia, är klart redovisade av *O. Dahl*, *Grunntrekk i historieforskningens metodelære* (1967) och *R. Torstendahl*, *Historia som vetenskap* (1966, andra upplagan 1971). Om min egen, avvikande, inställning till behovet av kontakt med samhällsvetenskaplig teori, se *StvT*, 1968: 1.

Det är min förhoppning, att kunna övertyga om att debatten måste tagas upp från nya och mera fruktbara utgångspunkter. Det är argumenten för den ståndpunkten, som skall utvecklas i mitt inlägg.

2

Litteraturhistorikern Sven Delblanc disputerade en gång på en i mitt tycke utmärkt avhandling — *Ära och minne* — där han analyserade en speciell litteraturgenre, de starkt värdeladdade lovtalen över levande och döda personer av större eller mindre format, en genre som blomstrade under 1700-talet.

Genren lever kvar i kamouflerad form: i festskrifternas försök att relatera de olika bidragen till födelsedagsbarnets banbrytande insatser och i nekrologernas svepande översikter, skrivna i brådskans och smärtans tecken. Alla människor med minsta förståelse för genrens natur accepterar som något självklart, att litteratur av detta slag har hagiografiska drag. Sitt källvärde har materialet som ett uttryck för ett känsloläge, inte som ett uttryck för en vetenskapligt grundad åsikt. Därmed är naturligtvis inte sagt, att inte även nekrologer kan innehålla uppgifter, som förutom ära och minne även förmedlar påståenden, som visar sig hållbara efter en vetenskapsteoretiskt förankrad prövning.

Mindre utforskad är en annan litteraturgenre, som under 1700-talet bildade motpolen till ära och minne: smädeskrifter, pamfletter och paskiller. Det är också berättigat att fråga sig om det i nutiden förekommer arbeten som från antipatiska utgångspunkter behandlar en människas insatser. Även om sådana arbeten gäller naturligtvis, att de kan innehålla påståenden, som visar sig hållbara vid vetenskaplig prövning.

Poängen i mitt resonemang är, att det är lika viktigt att vara klar över, att det förekommer negativa värderingselement i biografiska skildringar som att det förekommer positiva.¹ Det finns både myter och antimyter.

Rolf Arvidsson har i sin analys tagit sin utgångspunkt för en polemik i den uppfattning om Lauritz Weibulls insatser, som främst framlagts i nekrologer. Däremot har han avstått från att redovisa och bemöta de vetenskapliga framställningarna i ämnet — Ottar Dahls och Rolf Torstendahls.² Detta ger en egendomlig slagsida åt hans artikel. I stället för att vända sig mot den aktuella forskningsfronten polemiserar han mot vad som skulle kunna kallas ”myten” om Weibull.

Och Arvidsson går ett steg längre. Redan i inledningen till sin första artikel

¹ Resonemanget anknyter till *J. Landquist*, Inlevelse och sympati i essaysamlingen *Tankar om den skapande individen*. 1970.

² *O. Dahl*, *Norsk historieforskning i 19. og 20. århundre* (1959). *R. Torstendahl*, *Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820—1920* (1964).

antyder han, att myten om Lauritz Weibull systematiskt byggts upp av honom själv. I den andra artikeln görs även fadern, Martin Weibull, och brodern, Curt Weibull, medansvariga i intrigen. Och Hugo Yrwing sekunderar genom att påstå, att myten om Weibull hållits uppe av hans beundrande lärjungar.

Tesen om familjen Weibulls aktiva engagemang i en mytbildning är utmanande. Men detta får naturligtvis inte hindra en forskare i hans arbete. "Sanningen" känner ingen nåd. Om tesen är vetenskapligt hållbar, är den naturligtvis anmärkningsvärd, dock kanske främst ur psykologisk synvinkel. Om den däremot är vetenskapligt ohållbar, måste de levererade bidragen bedömas på annat sätt. Om ära och minne skall torpederas till förmån för en annan uppfattning, fordras starka argument. De framlagda påståendena måste kunna verifieras eller göras sannolika med den metod, som är accepterad i dagens historieforskning.³ Annars har vi bara bytt ut en myt mot en antimyt.

Mina här framlagda synpunkter på debatten kring Lauritz Weibull kommer främst att kretsa kring den debatt, som följde efter Rolf Arvidssons första inlägg, beroende på att jag finner, att den efterföljande debatten kommit att felinrikta och skärpa ett inlägg, som i sin första version hade en intressant vidgning av perspektivet och en balanserad bedömning av de egna insatsernas räckvidd.

3

I modern historisk forskning framstår det som fundamentalt för det vetenskapliga värdet i ett arbete, hur problemet är formulerat.

Arvidssons ursprungliga problemformulering är ambitiös. Han vill återuppväcka den intellektuella miljö, i vilken Lauritz Weibull utvecklades till historiker.

Greppet är naturligtvis inte nytt. Som Arvidsson själv visat har det tidigare prövats i samband med översiktsartiklar och nekrologer men utan att ges den fördjupning och dokumentation, som Arvidsson förmedlar. Ytterligare en sak förtjänar att beaktas: ingen har tidigare så programmatiskt sökt studera den intellektuella miljön *utöver* ämnesgränserna, förbi de historiska domänerna. Detta grepp framstår som särskilt fruktbart, sedan det inom den moderna kreativitetsforskningen kunnat göras gällande, att det ofta är dylika gränsöverskridanden, som leder till vetenskapliga genombrott.

Om således Arvidssons övergripande problemformulering med hänsyn till de tvärvetenskapliga ambitionerna framstår som lovande och löftesrik, så finns det andra punkter i problemformuleringen, som mera framstår som ett försök att slå in öppna dörrar.

³ Arvidssons brasklapp, att han ämnar arbeta så som han föreställer sig, att Curt Weibull själv skulle arbetat, saknar vetenskapligt värde. Bland dagens *historiker* är inte Curt Weibull sakrosankt och hans metoder får gärna kritiseras i ljuset av den metodutveckling, som ägt rum sedan 1911 — om så skulle behövas.

Den historiografiska forskningen har länge varit på det klara med att Lauritz Weibulls insats som källkritiker inte innebar, att han fungerade som en källkritisk innovatör. Det finns ett klart uttalande om detta i Ottar Dahls historiografiska arbete från 1959 och tesen är ytterligare underbyggd och verifierad i Rolf Torstendahls avhandling från 1964. Dessa resultat, som vunnits genom komparativa studier i historiska skrifter, motsäges på intet sätt av Lauritz Weibull själv eller av Curt Weibull. Den Weibullska ”myten” och den aktuella forskningen är således rörande eniga på denna punkt. Ottar Dahl understryker att det utmärkande för Weibull är radikalismen i tillämpningen, men anser att valet av en radikal hållning beror av temperament.¹

När nu — trots forskningsläget — Rolf Arvidsson menar, att han med sina undersökningar i någon mån minskat *originaliteten* i Weibulls insats, så är det bara att konstatera, att någon sådan pretention aldrig framförts från de Weibullska ”mytbildarna”.

Kanske beror misstaget i Arvidssons bedömning på en sammanblandning av begreppet innovation och begreppet genombrott? Vad man inom historikerarkretsar hävdar är, att Weibulls insats betydde ett *genombrott* för källkritiken.² Elementär kännedom om idéspredningsteori är tillräcklig, för att man genast skall inse den fundamentala skillnaden mellan dessa bägge begrepp.

Att Lauritz Weibulls arbete *Kritiska undersökningar* betydde ett genombrott för källkritisk metod har ännu inte bestritts. Om arbetets betydelse för forskningen skall kunna decimeras, så måste angreppen riktas mot tesen om hans insatsers karaktär av genombrott. Arvidsson är också fullt klar över, att hans studie inte utgör en slutvärdering av Weibulls insatser som historiker.³

Men också en annan aspekt på Lauritz Weibulls genombrottsarbete har förbigåtts. Rolf Torstendahl, som granskat Lauritz Weibulls insatser ur vetenskapsteoretisk synvinkel, har hävdar, att det *nya* — innovationen — i Weibulls fall inte gäller källkritiken utan *vetenskapssynen*. Detta viktiga påstående har inte ens berörts i Rolf Arvidssons första uppsats. Däremot ägnar han saken någon uppmärksamhet i sitt andra inlägg. Han söker där gendriva Torstendahls tes genom att påpeka, att uttalanden av normativ art om ”rekonstruktion” i stort sett saknas i Lauritz Weibulls produktion. Detta måste, såvitt jag förstår, bero på en ren missuppfattning om innebörden av en vetenskapsteoretisk analys av ett historiskt verk. Om Rolf Torstendahls inledande beskrivning av denna vetenskapsteoretiska analysmetod skulle vara svårförståelig, så kan jag kanske få hänvisa till Ottar Dahls

¹ Dahl, a.a. s. 199. Om metodisk radikalism är knuten till personligheten, behöver den inte förklaras i form av beroende och påverkan.

² Se t.ex. inledningen till utgåvan av Lauritz Weibulls samlade skrifter, *Nordisk historia*, del 1 (1948).

³ De tillfrågade forskarna i *Medieval Scandinavia* ägnar sig åt detta med så mycket större iver, därtill uppmanade av redaktionen.

utomordentligt klargörande beskrivning av skillnaden mellan en forskares normativa uttalanden och hans praktiska arbete.⁴ Torstendahl konstaterar det i och för sig självklara faktum, att normativa uttalanden är sällsynta i äldre forskares arbeten. Alldeles oberoende av en forskares "avsikter" och av hans normativa uttalanden om metaproblemen, kan han ha anlagt en ny syn på forskningens förankring i empirin.

Om Arvidsson således vill hävda litteraturhistorikernas och Bédiers avgörande betydelse för Lauritz Weibull, så åligger det honom att visa, att *denna innovation* (inte källkritiken) också återfinnes hos Bédier.⁵ Problemformuleringen måste med andra ord innefatta en analys av det moment, som verkligen innebar en *förändring* i den historiska forskningsprocessen.

Det finns i Rolf Arvidssons inledningsartikel en ansats till en vetenskapssociologisk problemformulering, som emellertid i hans senare inlägg helt kommit bort. Centreringen på förhållandet Bédier—Weibull blir i det närmaste total. Lika ensidigt personcentrerad är Hugo Yrwings analys av Jessen—Weibull. Problemformuleringen blir en fråga om "avgörande impulser" och "lån" från en forskare till en annan.

Det är inte längre tal om att skildra en tidsmiljö. Utrymmet upptas med att beslå de inblandade med lögn, att antyda konspirationer och att formulera påståenden om avsikter och motiv. Enligt min uppfattning innebär denna nya problemorientering en klar försämring av Arvidssons forskningspositioner. Därmed manövrerar han sig in i forskningslägen, som vetenskapsteoretiskt sett är olöslbara eller löslbara endast efter mycket stora, nya arbetsinsatser.

4

Rolf Arvidssons stora tes är, att Lauritz Weibull var ren litteraturhistoriker. Curt Weibull bestrider tesen: Lauritz Weibulls forskning var oberoende av impulser från litteraturhistorikerna. Han var helt inriktad på historisk forskning.

Det förefaller mig som om själva huvudtesen i Arvidssons resonemang — oavsett sanningsvärdet — är en smula enkel. Vetenskapliga genombrott brukar sällan uppstå genom enkelriktad "imitation" utan genom en fruktbar kombination av impulser från olika håll. Naturligtvis kan Lauritz Weibull ha utgjort något sorts psykologiskt undantagsfenomen. Men en sådan förklaring förefaller inte så övertygande för den som i Arvidssons efterföljd granskat Lauritz Weibulls liv och läsning — mångsidigheten i hans orientering är närmast bedövande.

Enligt min uppfattning vore det riktigare, att — och jag tror Arvidsson ursprungligen var medveten om detta — innan säkra slutsatser kan dras om Bédiers avgörande inflytande på Lauritz Weibulls genombrottsarbete pröva även andra

⁴ A.a., s. 198,

alternativ till påverkan och också söka efter en gemensam inspirationskälla till *både* Bédier och Weibull. Förslag i denna riktning har som bekant inte saknats. Ingvar Andersson har hört Lauritz Weibull hänvisa till de österrikiska urkundsutgivarna.¹ Sven A. Nilsson har hänvisat till upplysningstidens radikala Göttingengrupp. Langlois och Seignobos är ett av Weibull själv ständigt återoppat standardarbete, vars inflytande på Lauritz Weibulls metodiska utveckling ännu ej utforskats. Curt Weibull har nyligen bidragit med namnet Fustel de Coulanges. Kanske borde inte heller Monod glömmas.

Lauritz Weibull har själv återoppat Ernest Renan och bibelkritiken. Erik Lönnroth har hänvisat till den komparativa litteraturforskningen.² Det finns i så fall anledning att granska Weibulls förhållande till lundalärarna Gustaf Ljunggren och Ewert Wrangel och till ett vidare inflytande från Taine, Brandes, Brunetière, Lanson och Texte.³ Bland nordiska medeltidsforskare har Curt Weibull nämnt Gustav Storm, och Hugo Yrwing, som nämnt, Edwin Jessen, men också Sophus Bugge och Harald Hjärne, som tillhörde Martin Weibulls personliga vänner, borde inte försummas vid en systematisk analys. Erslevs betydelse för Lauritz Weibulls utbildning kan knappast överskattas.⁴ Aksel E. Christensen har pekat på inflytande från Arup.⁵ C. Th. Odhner, som var väl orienterad i internationell källkritik, var professor i Lund till 1887. Han stod familjen Weibull nära och stod i ständig brevkontakt med Lauritz och med Martin Weibull. Själv skulle jag vilja bidra med ett i sammanhanget hittills oprövat namn, Emil Hildebrand, vilken stod i regelbunden brevväxling med Lauritz Weibull under dennes mest formbara år och som av Martin Weibull i ett brev i september 1897 betecknades som "den nutida kritiska forskningens främste man".

Naturligtvis kan inte frågan om beroende och impulser för ett genombrott avgöras, innan *hela* kontaktnätet penetrerats. För en sådan penetration fordras emellertid enligt modern vetenskapsteori mer än stickprov och vaga jämförelser. Det fordras för det första en genomtänkt *teori* för vilka beroenderelationer, som är möjliga och relevanta i ett fall som detta.⁶ Vidare krävs en genomtänkt *metod*

⁵ Det ingår inte i min uppgift att analysera Bédiers vetenskapssyn men Ferdinand Lots antydningar om *förändringarna* i denna gör en sådan analys nödvändig. *F. Lot*, Joseph Bédier. 1939.

¹ *I. Andersson*, Lauritz Weibull död, HT 1961.

² *E. Lönnroth*, En banbrytare i essaysamlingen *En annan uppfattning*. 1949. Det förtjänar påpekas, att van Tieghem icke tycks räkna Bédier till de ledande företrädarna för "la littérature comparée" utan till företrädarna för "la critique d'attribution".

³ Se för denna forskningsriktning *H. Elovson*, a.a., Scandia 1941.

⁴ *K. Rasmusen*, Slægten Weibull og dens Betydning for dansk Historie. Dansk Udsyn, XX, 1940.

⁵ *A. E. Christensen*, Nyt fra historisk videnskab. Historisk tidsskrift, 11. Række, VI. Bind, 5. Hefte.

⁶ Se *I. Ljungerud*, Om bedömning av litterära likheter. Nysvenska studier, 25. 1945.

för vilka kriterier, som skall användas för att man över huvud taget skall kunna tala om en påverkan, ett beroende.⁷

Av dessa tämligen allmänna synpunkter torde framgå, att jag personligen *inte* finner de hittills framlagda skälen för Bédiers inflytande på Lauritz Weibulls genombrottsarbete tillräckligt starka för att jag skall bli övertygad. Till detta kommer så, att redan en hastig genomläsning av Arvidssons och Yrwings artiklar föranleder frågetecken beträffande källurvalet, metoden och det psykologiskt rimliga i förklaringarna.⁸ Innan ny forskning kan läggas ovanpå dessa bägge byggsstenar fordras, att de i vanlig ordning utsatts för kritisk granskning.

5

Tyvärre har Arvidsson genom Curt Weibulls inlägg lockats att överge sin ursprungliga, mera rimliga problemformulering om Weibulls beroende av litteraturhistorien i Henrik Schücks och Joseph Bédiers gestalter. När han i sitt andra inlägg skall sammanfatta sitt eget bidrag till diskussionen understryker han, att hans insats avsåg att visa, att Lauritz Weibull "för sitt källkritiska genombrott med Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000 (1911) har *att tacka* impulser från litteraturhistorien" (min kursivering). Detta tema om de litteraturhistoriska insatserna blir också genomgående för valet av nya argument, som han med berömvärt spårsinne tillför diskussionen — Edwin Jessen, Gustav Storm, allt fler litteraturhistoriker drages fram ur glömskan för att påminna historikerna om deras tacksamhetsskuld.

Personligen anser jag en sådan problemformulering om tack och skuld i forskning som skäligen ointressant. Jag tillhör den grupp forskare, som helhjärtat sluter upp kring Gunnar Myrdals tes, att det inte finns några skilda discipliner, det finns bara problem som måste lösas. Med ett sådant synsätt blir lån av metoder från andra discipliner något förtjänstfullt och inte något, som det gäller att till varje pris dölja. Jag skall därför inte i detta sammanhang granska det vidare problemet: Lauritz Weibulls ev. beroende av litteraturhistorisk forskning. I stället skall jag uppehålla mig vid två delproblem, relaterade till Arvidssons diskussion av relationen litteraturhistoria—historia.

Rolf Arvidsson lägger i sin andra artikel stor vikt vid att Lauritz Weibull efter sin licentiatexamen sadlade om från litteraturhistoria till historia och att detta skedde "så brådstörtat att den akademiska omgivningen i Lund inte riktigt orkat med i svängen". Det är svårt att finna denna påstådda reaktion i den akademiska omgivningen övertygande. Lauritz Weibull tog sin licentiatexamen efter 1876 års

⁷ Se *S. Tägil*, *S. Wegener, Raeder and the German Naval Strategy. Cooperation and Conflict*, 2. 1967.

⁸ Förf. ämnar styrka dessa påståenden i en snart publicerad mindre studie.

stadga, vilket betyder, att han var underkastad två-ämnes-kravet. Begreppet "huvudämne" existerade inte i denna stadga. Inte heller var det *föreskrivet*, att man skulle disputeras inom samma ämne, där man lämnat licentiatavhandling.¹ Den diplomatiska avhandlingen inom historia var ingen hastigt påkommen inbrytning inom faderns forskningsfält. Redan i augusti 1894 sökte Lauritz Weibull i det danska riksarkivet tillåtelse att få driva egna studier i diplomatisk historia under 1600-talet.² Senare besöktes andra arkiv i detta syfte. I oktober 1897 ventilerade Lauritz Weibull tre avsnitt av sin kommande avhandling.³ Det är också svårt att tro, att humanistiska sektionen i Lund, som räknade Henrik Schüek i sin krets, skulle uppfatta valet av historia framför litteraturhistoria som något "moraliskt" tvivelaktigt.⁴ Motståndet mot Lauritz Weibull bottnade i själva verket enligt sektionens protokoll i de kända motsättningarna mellan Martin Weibull å ena sidan och Pontus Fahlbeck och H. von Schwerin å den andra.⁵

Rolf Arvidsson hävdar också, att Martin Weibull i ett brev till Harald Hjärne på ett inkorrekt sätt kastat om ordningsföljden i två-ämnesexamen för att dölja, att sonen egentligen var litteraturhistoriker. Det är psykologiskt förklarligt, om Curt Weibull 1972 bestrider att Lauritz Weibull ursprungligen varit ren litteraturhistoriker. Men vilken anledning hade Martin Weibull att *avsiktligt* dölja detta faktum? Varför var det skamligt år 1899 att ha haft samröre med litteraturhistoria? Om myten om Lauritz Weibulls oberördhet av litteraturhistoria började byggas upp redan 1899, *varför* byggdes den upp? Ingen kunde då veta, att Lauritz Weibull skulle skriva en bok 1911, där han skulle komma att "låna" av en litteraturhistorisk forskare — om nu Arvidsson har rätt i den punkten. Martin Weibull kunde väl knappast planera för sonens kommande genombrott inom svensk historisk forskning, och det är som bekant svårt att spå, särskilt om framtiden. Så vitt jag kan se, är det angivna motivet för att familjen Weibull skulle börja bygga upp en myt redan 1899 en tillbakaslutning post faktum. Och detta är vetenskapsteoretiskt otillåtet.

Även Arvidssons utsträckta anspråk för litteraturhistoriens räkning måste granskas, innan de kan accepteras som vetenskapligt fastställda. Den springande punkten i ett sådant resonemang måste bli, hur definitionen av historiker, resp. litteraturhistoriker sker. För Arvidsson tycks detta tillhöra common sense. I varje fall anger han inga kriterier för på vilka grunder han skiljer mellan historiker och litteraturhistoriker.

¹ Kongl. statuter för universiteten i Upsala och Lund, utg. av J. von Bahr. 1897.

² Adgangstilladelser. Rigsarkivets embetsarkiv. Köpenhamn.

³ Filosofiska fakulteten. Dagböcker HT 1897. LUB. Arvidsson har utnyttjat denna källa.

⁴ Se främst R. Arvidsson, Scandia 37, 1971, samt C. Fehrman, Forskning i förvandling (1972). Den senare citerar ett uttalande av Schüek, att denne betraktade sig själv som historiker.

⁵ Sektionens protokoll, som Rolf Arvidsson icke åberopat, finns i Fakulteternas arkiv. LUB. Ang. motsättningarna se J. Weibull, Lunds universitets historia, IV. 1968.

Anledningen till att detta problem, som i dag kanske är okontroversiellt, inte är så oskyldigt under tiden 1890—1910 är som bekant dels att både litteraturhistoriker och historiker använde samma källmaterial, dels att universiteten befann sig i ett utvecklingskede, då gränsdragningen ännu var flytande. Vidare förekom en stark *anknytning till historieforskningen* bland tidens litteraturhistoriker, just under dessa år.

Gränslinjer mellan discipliner kan upprättas på åtminstone fem olika kriterier: administrativ ämnestillhörighet, sakområdets utsträckning, källmaterialets olikheter, särskiljande metoder, särskiljande teorier och särskiljande målsättning.

I Arvidssons första uppsats ställdes litteraturhistoria i Schücks gestalt mot historia i Martin Weibulls skepnad. Kriteriet är uppenbarligen administrativt: Schück innehade en lärostol i estetik och litteratur, Weibull innehade lärostol i historia. Mot detta finns inget att invända. Men använder vi detta kriterium på de andra litteraturhistoriker, som Arvidsson åberopar, så blir resultatet minst sagt förbluffande. Gustav Storm var administrativt sett ren historiker. Edwin Jessen var utbildad filolog och sökte ingen annan tjänst än inom filologi. Bédier innehade en lärostol i "langue et littérature françaises du Moyen Age".

Det administrativa kriteriet används således icke konsekvent. Kanske har då något *annat* kriterium utnyttjats? Men vilket? Uppenbart kan inte källmaterialet användas, eftersom såväl historiker som filologer och litteraturhistoriker vid denna tid använde detta material. Sakområdet var likaledes detsamma. Inte heller kan metodkriteriet tillämpas, eftersom Henrik Schück och Bédier använde vad som då kallades historisk metod — precis som en hel rad historiker. Gränserna låg inom ämnena, inte mellan dem. Även med hänsyn till teorin gick gränserna inom ämnena, inte mellan dem.

I annat sammanhang har jag föreslagit, att en analytisk skiljelinje mellan vetenskaper går mellan olika målsättningar.⁶ Detta kriterium visar sig fungera mycket bra beträffande relationerna mellan historia och samhällsvetenskap. Historia arbetar med det förflutna samhället som *mål* för forskningen och begagnar "lagar", mönster och teorier som *ett medel* att förklara samband i den konkreta verkligheten. Samhällsvetenskap har teorier och lagbundenheter som *mål* och använder den konkreta verkligheten (även den historiska) som *ett medel* att testa hypoteserna.

Denna distinktion borde vara användbar, även när det gäller att dra en skiljelinje mellan historia och litteraturhistoria: för litteraturhistorikern är litteraturen som socialt eller estetiskt fenomen *målet* för forskningen, medan den historiska verkligheten används som *medel* för att analysera författarnas verksamhet. Historikern åter har verkligheten som *mål* och låter litteraturen bli *ett medel* för att nå målet — under förutsättning att litteraturen håller för källkritisk prövning, vilket mera sällan visat sig vara fallet.

⁶ B. Odén, Historiens plats i Samtidsforskningen. StvT 1968.

Valet av kriterier kan alltid diskuteras och andra förslag kan visa sig bättre. Men ofrånkomligt är, att förhållandet mellan litteraturhistoria och historia måste diskuteras utifrån *någon* form av kriterium, om man inte skall hamna i ett metodiskt kaos, där man godtyckligt drar gränser, så att verkligheten skall passa till ens teser.

6

Min slutsats måste alltså bli, att den viktiga frågan om Lauritz Weibulls nyskapande insats och om den kritiska historieforskningens genombrott i Sverige, som Rolf Arvidsson tagit upp och driver med stor frenesi i en bestämd riktning, måste lösas från andra utgångspunkter och med mera precisa metoder än som hittills kommit till användning.

Summary

In 1971 the literary historian Rolf Arvidsson published a study in which he asserted that the breakthrough of Swedish historical research in Lauritz Weibull's work "Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000" (Critical studies of Scandinavian history around the year 1000) could be traced back directly to the literary historian Joseph Bédier. The study, which attracted considerable attention, was accepted as convincing by a large number of prominent scholars in *Medieval Scandinavia* 1972. The sole opponent of this thesis was Lauritz Weibull's brother, Professor Curt Weibull. In the current issue of Scandia Rolf Arvidsson develops his argument, suggesting that Weibull really wanted to be a literary historian but changed over to history for career reasons.

The aim of the above study is to demonstrate that the problem has been wrongly stated: scientific breakthroughs are far more complicated processes than imitations of, or plagiarisms from, one or two pieces of research. Centres of innovation, distribution pathways and extensive networks of cultural contact must first be analysed before any safe conclusions may be drawn.

The author also shows that Arvidsson in this essay is guilty of factual errors and unsatisfactory categorisations which reduce the scientific value of the work very considerably. In a shorter paper, "Lauritz Weibull och humanisterna" (Lauritz Weibull and the humanists), the author attempts to show that Arvidsson's hypothesis is in direct contradiction of documentary evidence and that an alternative hypothesis must be adopted in order to provide a reasonable explanation of the established facts. The paper is expected to be published during 1973.